

לבוש ותוך

מאת דוד תמר

א

'מובא בכתבים, חוט של חן נמשך והולך במע-
שיהם של ישראל והקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יושב
ואורג הימנו יריעות יריעות טלית שכולה חן וחסד לכנסת
ישראל שתתעטף בה. והיא מזהירה בזיו יופיה אפילו בגליות
אלו כמו בנעוריה בית אביה במקדש מלך עיר מלוכה' —
דברים אלה שפתח בהם שמואל יוסף עגנון את סיפורו
'עגונות' יפים לאומרם על המשורר ועל יצירתו. זה למעלה
מיובל שנים יושב המשורר ואורג ורוקם וקושר נימא לנימא
שנצטרפו ליריעות-יריעות יצירה, שמהן מבהקת בכל הדרה
טליתה של כנסת-ישראל. ביקש המשורר שתהא טלית זו 'אותה
טלית שהנחתיה בבית מדרשו של זקני עליו השלום' ('טלית
אחרת' — סמוך ונראה עמ' 202) 'אבל פעמים יש שמכשול
רחמנא ליצלן מתרגש ובא ומפסיק חוט בתוך היריעה, נפ-
גמה הטלית ורוחות רעות מנשבות וחודרות לתוכה ועושות
אותה קרעים קרעים' ('עגונות' שם — אלו ואלו עמ' תה),
ואז דומה אותה טלית ל'טלית אחרת' פסולה, 'שציצית אחת
חסרה' בה, שאינה כשרה אלא למתים 'בא אותו שאנו מסי-
חים דעתנו ממנו והוא אינו מסיח דעתו ממנו ולחש לי
טלית של ג' ציצית... או שמא תורה שכוחה ביקש להזכירני,
כל זמן שאדם חי אפילו אוחו בידו טלית של ג' ציציות
אינו רשאי ללבוש אותה, כיון שנעשה מת באים אחרים

ונוטלין טלית כשרה של ארבע ציציות ותולשין ציצית אחת ומלבישין אותו' ('טלית אחרת' שם עמ' 204). אוזן שירה תבחן שומעת בדברים אלו את קול נפשו של המשורר, שבי-קש להצניע את קרעי נפשו ולכסות עליהם בטלית השלימה והכשרה של אבותיו, אלא שטלית זו יש שהיא נפרמת ונע-שית קרעים-קרעים שמבעדם מציצה נפשו הקרועה. וכשם שאין טליתם של דורות שעברו מגנת ומצלת, כך לא איכשר המשורר ולא איכשר דורו ('הרבה הצטערתי שנולדתי בדור זה' — 'שני זוגות', אלו ואלו עמ' רנא) להתעטר בתפילין של ר' אלימלך סופר, שנכתבו בקדושה ובטהרה: 'על קיר ביתי תליתי תיק תפילי, ושתי תפילי צרורות בתיק, וריח תפילותי גנוז בהן ושמו יתברך אינו מריחו. אחי ורעי, הלוא שמעתם את מעשה הבן שגלה מעל שולחן אביו והלך אחר עיניו ולא עשה מצוות ומעשים טובים... לא היו ימים מועטים עד שנשרף ביתי ונשרפו תפילי עמו' (שם עמ' רנב, רנה).

ומכיון שעמדנו בטלית ובתפילין, נבוא מכאן לעיין קמעה בטלית ותפילין ומלבושים בכלל כסמלים בעולמו של המשורר. רר. כלי עטיפה של הגוף וכיוצא בדברים חיצונים משמשים הרבה כסמלים בבית-היוצר שלו. מהידע להשפיע אהבה לסמלים הללו, שלרוב אין הכוונה בהם לגוף ולקליפה אלא לנשמה ולתוך; ומה ידע להסתיר הרבה בסמלים הללו, דוגמת הבגד שבא לכסות. הרי המטפחת שר' יודיל חסיד קשר בה את עיניו שלא ליהנות מטומאת ארץ העמים; הרי המטפחת שחנניה פרס תחתיו ופירש בה בים הגדול, הוא חנניה הוא הדמות בים, שעליה אמר 'רבי שמואל יוסף בנו של רבי שלום מרדכי הלוי, השכינה היא שחוזרת למקומה' ('בל-בב ימים' — אלו ואלו עמ' תקיז); הרי המטפחת ששמואל יוסף הנער נתן במתנה לעני לבוש קרעים שהיה מתיר ואוסר את פצעיו על קופה של אבנים, שאפשר אין אותו עני אלא המשיח, שיושב 'ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא, איהו שרי חד ואסיר חד' (סנהדרין צח, א), כפי שמלמדנו חלומו של המשורר בפרק הרביעי של

סיפורו ('המטפחת' — אלו ואלו עמ' רנח) ¹. והרי לך עדור-
 תו של הסיפור 'המלבוש', שאין המלבוש אלא משל לנשמה,
 ושמה למעלה בקודש למלבוש הנשמות בעולם העליון.
 ודוק במשל המראות המלוטשות בסיפור 'הפנים לפני' (ואף הסמלים של המפתח, הבית ועוד יש ליתנם עניין
 לענייננו).

דברים שאמרנו אמורים פי-כמה בסמלים שלקוחים מעולם
 המסורת, במצוות מעשיות שדומות גוף וקליפה ואינן אלא
 נשמה ותוך. לפיכך המשיך המשורר נוי של שירה וקסם
 של אגדה על שבתות ומועדות, על סידור התפילה, על טלית
 ותפילין, על עשיית ארון הקודש ושאר תשמישי קדושה, על
 כתיבת סת"ם ועל כריכת הש"ס ושאר ספרי קודש. גופי
 מצוות יוצאים מלפני השליט בממלכת השיר מבהיקים כנש-
 מות צדיקים, כלומר לא בלבד לבוש הם (מכאן דרך-אגב
 התרסת האמן כנגד הסבורים, שמצוות בטלות בזמן הזה,
 מכיוון שישראל שוב אינם צריכים לקליפתן). אלא שנת-
 מעטו הדורות. חנניה די לו בטלית ותפילין... והפשיטוני
 ערום ולא הניחו לי חוץ ממתפחת להתכסות בה. ריחמו עלי

1. מן הראוי להביא כאן את דבריו של ד"ר י"ש אלפנביין, בן-
 עירו של המשורר, שמוסר דברים ששמע בשעתו מפ"ר' שלום
 מרדכי הלוי, אביו של עגנון: '... והוא (כלומר ר' שלום
 מרדכי) הוסיף לאמור: אמונתי בנוייה על יסוד "מנהג קדומים"
 במדינת אשכנז שגם אני בעצמי הנהגתי בזמן שבני נכנס לבריתו
 של אברהם אבינו; גזתי את המטפחת שעוטפין בה את התינוק
 עד יום בואו בפעם הראשונה לבית הכנסת, ובאותו יום הקדשתי
 את המטפחת הזאת — ששם שמואל יוסף הלוי היה רקום עליה
 — שתהא מעתה מטפחת הספר, וכרכתי בה ספר תורה ועשיתי
 אותו יום ליום טוב. באותו הזמן עמדתי וכונתי בלבי שתשמיש
 קדושה זו יהא קיים לעולם — כמו בהכ"נ שבא"י — ולא תהיה
 קדושתו לזמנים ('עין בעין', גליון לה, י"ג באלול, תשי"ח)
 והשווה דבריו של המשורר בסיפורו 'עם כניסת היום': '... בית
 המדרש הישן היה מלא יהודים ושערי ההיכל פתוחים היו,
 וההיכל היה מלא ספרי תורה ישנים, ומתוך ספרי התורה הבהיק
 ספר חדש עוטה מעיל אדום עם נקודות כסף, זה הספר שכתבתי
 אני לעילוי נשמת ימים שעברו' (עד הנה, עמ' קעז).

אנשי העיר והלבישוני ונתנו לי כל מחסורי, טלית ותפילין
 לין ובגד של ציצית' ('בלבב ימים' שם עמ' תפה). שוב
 אין חנניה ערום ממלבושים ואין הוא ערום מן המצוות,
 ש'שבתות וימים טובים שמשמרים כהלכה משמרים את
 הבגדים' ('המטפחת' שם עמ' רסד). ואילו 'דור זה... כיון
 שרואה עצמו ערום נוטל בגד שנשתייר לו מאבותיו ומת-
 כסה בו. והוא אינו יודע שכל זמן שהבגד היה בידי אבותיו
 היו משמרים אותו מן העש ומן האבק... ואילו הבנים לא
 שמרו עליו מן העש ולא נייערו אותו מן האבק' ('תמול
 שלשום' עמ' 560). וכן יצחק קומר רק 'בגד של ציצית...
 היה שלם, לא שלט בו עש. לא כשאר בגדיו שהביא מבית
 אבא, שרובם כבר נתקלקלו' (שם עמ' 496).

בתפארה מיוחדת עוטר המשורר את התפילין, שהן כנגד
 הלב אף-על-פי ש'איתא בתיקוני זהר... שתפילין נקראים
 מלבוש' ('שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו'—'סמוך
 ונראה' עמ' 38). ומה יפה הציור: 'וכל שעה ושעה הייתי
 ממשמש בתפילי כרועה זה שהוא יושב בשדה ומנגן והוא
 נזכר בטלאיו ובודקם שמא אבד אחד מהם' ('שני זוגות'
 שם עמ' רנא). וכיצד ממשיך המשורר: 'מה אהבתי את
 תפילי'. כל המתבונן בנויין של מצוות לא יבוא לאמר מה
 נאה אילן זה, אלא מה נאה מצווה זו. ואם עדיין עלום
 ממך תוכם של דברים—ממך הוא עלום אבל לא מן
 המשורר, שמוסר לנו בלחשה כמגלה סוד: 'יודע אני
 בכם שאתם אומרים שמעשה התפילין אינו אלא משל
 להקדוש ברוך הוא ולכנסת ישראל. רבי אלימלך סופר,
 זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ותפילין הן
 ישראל, כדרך שאמרו בברכות תפילין דמארי עלמא מה
 כתיב בהו, ומי כעמך ישראל. ובבית חומר היה יושב, שנת-
 אוה הקדוש ברוך הוא לדור בתחתונים, ואפילו כסא לישב
 עליו לא היה בביתו, זו גלות השכינה. והוא רץ לטרקלין,
 שהוא מצפה להחזיר שכינתו לציון במהרה בימינו' (שם
 עמ' רנא). אמנם המשורר ממשיך מיד: 'אבל אני אומר
 לכם שהדברים כפשוטם והתפילין תפילין הן, כמו שכתוב

בתורה וקשרתם' וכו' — אלא שבכגון דא אין נשמעים למשורר רר, ששבעים פנים לשירה, והשומע למשורר ישמע והחדל יחדל.

ב

נושא זה, שעמדנו בו, יש ליתנו עניין לנושא קרוב של הלכה ואגדה. עגנון, ככל פייטן, משוך אחר עולם האגדה, אבל גם את עולם ההלכה נתן אלקים בלבו, ולעתים אי אתה יודע, מה שורש נשמתו — אם עיקרו בתחום האגדה ונופו נוטה לתחום ההלכה או אם עיקרו בתחום ההלכה ונופו נוטה לתחום האגדה. יש שאתה סבור שעגנון מבקש לפתוח את השערים החיצוניים של ההלכה במפתחות הפנימיים של האגדה, ויש שאתה סבור היפוכם של דברים. ההלכה והאגדה שתי רשויות הן. אין הן דרות בכפיפה אחת ופעמים צרות זו לזו. ואם תשאל כיצד משכיל עגנון לדור בשני עולמים, עולם הגופים של ההלכה ועולם הנשמות של האגדה, אשיבך: הוא זכה לכך בזכות השבעת קולמוסו, שבו אף גופי תורה ודקדוקי הלכות דומים דברי שירה ואגדה. כדרך גאונים וצדיקים שהיו מקיימים בגופם זה אלי ואנוהו והיו מתנאים לפניו יתברך במצוות, מתנאות המצוות בעטו המבורך של המשורר ויוצאות לעלה ולקלס את יוצרן ונותנן, ונמצאת השירה מרכבה לתורה. כל שמבקשים אנו לומר בסוגיה זו אפשר להעמידו על אחת, על משפט אחד של עגנון: 'יפה עשה אדונינו הרמב"ם ז"ל שקבע הלכות תפילין בספר אהבה' ('שני זוגות' שם עמ' רנא — כלומר, רחמנא לבא בעי. מצוות צריכות אהבת הלב וכוונת הלב). ויפה עשה שמואל יוסף עגנון שבא להמשיך על המצוות מרייחה של שירה ומבושמה של אגדה, עד שהיו המצוות מריחות, כאותה סוכה מריחה; ודוק בצרוף הלשון אגדת הסופר, היא אגדת הסופר שעוסק בגופי מצוות, בכתיבת ספרים, תפילין ומזוזות. האגדה קשורה בספר התורה, אין לה אחיזה לעצמה, אלא סמוכה היא על שולחנה הערוך של ההלכה. וקרא באגדה הראשונה מסיפורי אגדות פולין 'דבר זה מסורת אגדה היא בידינו מאבותינו שעלו לפולין' ומהי מסורת

האגדה? 'ויהי בהיותם בארץ [פולין] וימצאו יער צומח עצים ועל כל עץ מסכת אחת ממסכתות הש"ס חרותה על העצים — — — הכי קרא שמה פולין? אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אם עדיין לא הגיעה שעתה להגאל פה לין בלילה של גלות זו עמנו עד שתעלנו לארץ ישראל' ('קדומות' — אלו ואלו עמ' שנג). מסורת האגדה קשורה במסכת ההלכה. וקסמה של האגדה הוא בכך, שהשכינה קנתה מדור לה בארץ שעל עציה חרותות מסכתות הש"ס.

יהדות פולין נראית ונדמית למשורר כממשכת את שלשלת הזהב של יהדות אשכנז וחסידיה, שהיו מתרצים לפני קונם בדבקות-הנפש ובזיכור-הלב ובכלות-הנשמה. לפיכך חביבות עליו על עגנון יהדות אשכנז ויהדות פולין (ולא מצינו בסיפוריו סיפור שנושאו יהדות ספרד אם בימי תפארתה אם בימי מרודיה), ששתיהן ידעו להעלות את ההלכה לספירה של האגדה ולהוריד את האגדה לקרקעה של ההלכה. מהן יצאו 'רבותינו האחרונים', שמספר לנו עליהם המשורר 'אבל אני אוהב את רבותינו האחרונים. כתינוק שעומד שבת עם חשיכה ומתנחם שעדיין השבת שוהה מלצאת, כך מתנחם הייתי בדברי רבותינו האחרונים שעדיין נשתיירה קצת מן התורה' ('המכתב' — סמוך ונראה עמ' 224). ומהן יצא אותו גאון, 'שרצתי אצלו והרכנתי עצמי לפניו, כדי שיסמוך עצמו עלי — — — נתן הקדוש ברוך הוא בלבו של אותו צדיק שיסמוך עלי. גופו קל היה כגוף של תינוק. אף על פי כן יודע אני שארגיש בו עד שישימו עפר על עיני' (שם עמ' 227). ומיהדות אשכנז יצא 'מורנו הגאון רבי ישראל איסרליין, מגדולי 'רבותינו האחרונים', 'שהחזיר את התורה לגליות אשכנז, ושנהג כמנהג חסידים הראשונים וקידש את השם בחייו (אמו ואחי-אמו קידשו את השם במותם). אף הוא היה מקיים את התורה מתוך אהבת השם ומתוך חדות הלב, כמנעים זמר לפני בוראו. הוא משמש מעין טופס ודוגמה לחסידי-אשכנז שלפניו ולגאוני-פולין שלאחריו. היתה דמותו של אותו גאון מאירה לפני

המשורר, עמד ויצר אגדה², שעל פיה הגמרא בעצמה כביכול באה לתבוע עלבונה מאותו גדול, שנהג לא כדין אלא לפני משורת הדין, לא כמשנת-חכמים אלא כמשנת-חסידים. סיפור-האגדה מיוסד על המעשה הידוע בשנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים וכו' שההלכה כר' עקיבא שחיך קודמין (ב"מ סב, א), ואילו 'פעם אחת היה רבי ישראל וחבירו מהלכין בדרך ובידו קיתון של מים שלא היה בו אלא כדי שישתה אחד מהם. נתן את הקיתון לחבירו. הרי שעבר על דברי רבי עקיבא שהלכה כמותו מחבירו ולא עשה כדין' ('מפני מה לא הניחו את מורנו הגאון רבי ישראל איסרליין ליכנס לגן עדן מיד לפטירתו' — 'אלו ואלו' עמ' שכ). כלומר, דחה הגאון הלכה פסוקה מפני משנת חסידים, ועל-כן נענש והשהו את נשמתו מליכנס מיד לגן עדן. כאן פתח לנו המשורר פתח לכבשון יצירתו ולסתרי לבו, שדין תורה ודין שמים מתרוצצים בקרבם, עתים זה מפרכס לצאת ועתים זה מפרכס לצאת. הרי כל בעל נפש וכל בעל פיוט היה מרומם ומנשא את דרשתו של בן פטורא, ש'מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו', ואילו משוררנו אף שרחמיו הומים עליו על ר' ישראל, נוצח אצלו דין תורה. מה גדולה שירה זו שלא חרבה (תרתי משמע!) אף על פי שהעמידה עצמה על דין תורה! והרי דבר הוא, שר' עקיבא הוא שבא ולימד, חיך קודמין, הוא ר' עקיבא שמסר את נפשו על קידוש שמו הגדול. ולא בכדי מוסר לנו המשורר סמוך לסופו של הסיפור: 'עלה [ר' ישראל איסרליין] ודרש דרשה גדולה עד שהבהיקו כנפיהם של מלאכי השרת מד-

2. במאמר שנתפרסם לפני זמן קצר ב'תרביץ' (תמוז, תשי"ח, וכן גם 'העולם' תרצ"ט גליון מד) כותב פ. דייקן (דיקשטיין) שזו אגדת-עם ששימשה כחומר בידו של ש"י עגנון — ולא היא. כשעסקתי בכתיבת מאמר על ר' ישראל איסרליין (ר' 'סיני' תשי"ג) פניתי בשאלה בעניין זה לש"י עגנון, והשיב לי בטובו במכתב, שאגדה זו היא ילידת-רוחו. וכבר העיד עגנון, שכמה אגדות שלו טעו בהן קוראים לומר, אגדות-עם עתיקות הן.

בריו. ובמה דרש, במשנת רבי עקיבא אשריכם ישראל' (שם עמ' שכא).

ג

הלכה ואגדה מתאחדות ברזא דאחד ביום הקדוש מכל ימים, הוא יום־הכיפורים, ומעידים על כך תיאורי סדר העבודה של כהן גדול במשנה יומא ובפיוט הקדמון (והשווה דבריו של ח"נ ביאליק על השבת ב'הלכה ואגדה'). משום כך המשורר שמשוך אחר שני העולמות, יכול למצוא שלוחה ורגיעה ביום זה, שבו שני העולמות נושקים זה בזה; נשמתו יכולה לבוא בו על תיקונה השלם. ולפיכך נתייחד מקום רב ליום הצום והתשובה ביצירתו, שמבקשת את השלימות (ומן העניין הוא, שיום הכיפורים מצוי הרבה בסיפורים המוזרים מסוג 'ספר המעשים', כאילו בא המשורר ללמדך, שאין מעמד ואחיזה לעולם טרוף ומבולבל זה אלא אם יהא בנוי על יסוד הקדר (שה). קדושה משולשת נתקדש אותו יום: קדושה בישראל, קדושה בזמן, קדושה במקום — ישראל קדושים ביום הקדוש במקום קדוש (ביהכ"נ). מה־שמח ומרוצה היה המשורר, אלמלי יום הכיפורים יומו של הקדוש ברוך הוא, שנפשו של אדם, חלקו של הקדוש ברוך הוא, מבקשת לידבק בו' ('פי שנים' — סמוך ונראה עמ' 132) היה משכיח הימנו כל שאר ימים שבינתיים... נזכרתי דברים הרבה. וכל עניין ועניין שנזכרתי בו, של יום הכיפורים היה, כאילו נמחו כל ימים שבינתיים ולא נשתיירו אלא ימות הכיפורים בלבד, כשלשלת של קדושה נשתלשל יום כיפורים אחר יום כיפורים' (שם), אלא שיודע הוא שזו בקשת־שוא, משום שיום זה הוא רק יום אחד בשנה. ואפילו יגיעני השם לשנים הרבה יום זה אינו חוזר' (שם עמ' 136). ואף באותו יום הקדוש והנורא יש שנתפס הוא ל'זו התוגה האפלולית של יצורי עולמים שהגביהם המקום ולא הגביהם כל צרכם ועדיין רחוקים הם מן הרקיע' (שם, עמ' 131).

בכל סיפוריו שנושאם ועניינם יום הכיפורים, נזכרת הטלית (ולרוב נזכר גם הקיטל), וכמעט תדיר כמלבוש וקליפה ולא כנשמה ותוך (לעומת יום הכיפורים כל הסמלים יור־

דים לדרגא תתאה של קליפה) אלא שלעתים מתחיל לנקר הספק בלבו של המשורר: אם עצמו של יום מכפר, ושליטה לחיצונים ולדברים חיצונים אין — מלבושים למה וכיסוי למה? בסיפור 'פי שנים' טלית היא שגרמה שחסר לו למשורר יום כיפור בעולמו: 'אלמלא לא שהיתי אותה שעה ונטלתי טלית אחת משתי טליתותי אפשר שלא הייתי בא לידי גרעון שכזה' (שם, עמ' 141—142). הרי ישראל אותו יום דומים למלאכי השרת, גופם כמעט פורש מהם והנפש מתעטפת בתפילה — ועטיפה של טלית למה? 'מאליה ומעצמה נתעטפה עלי נפשי ועמדתי והתפללתי כעטופי טליתות ובעלי קיטלים' (עם כניסת היום) — עד הנה, עמ' קעז). וכך מספר המשורר בסיפור אחר: 'חמדת [והוא כנראה עגנון] התחיל מתמעט, ודומה שהוא מצטמק והולך. כריסו כאילו נבלעה וכולו כצרור מלבושים שפרשו עליהם טלית. — — — נסתכלתי לפני והייתי תמיה. כמדומה הייתי תחילה שכאן עמד בעל שש כנפים ולבסוף עומד לו אדם מישראל עטוף בטליתו' ('אצל חמדת' — סמוך ונראה עמ' 76—77. אגב, יש מקום למחקר, שיעמוד על הצדדים השווים והשונים בשני הסיפורים הנזכרים, שבמרכזם יום-כיפור. והשוה למשל את הלשון: 'ובאמת אין כאן לא גוזמא ולא הפרזה' — אצל חמדת, שם, ללשון: 'איני מפריו ואיני מגזים' — עם כניסת היום, שם. שני הלשונות מובאים בסמוך לקטעים שהבאנו). ובדומה לכך אנו קוראים בסיפור 'פי שנים': 'תוך כדי תפילתם [בליל יום כיפור] נגרעה קומתם ועמדו קטנים ונמוכים, כאבא ושאר כל אנשי בית הכנסת שלנו בלילי יום הכיפורים' (שם, עמ' 133). אין הטלית ביום הקדוש אלא מעין מחיצה שמפסקת בין ישראל לבין אביהם שבשמים: 'וכבר בקטנותי קודם שידעתי פירוש המלות כשהיה החזן משלשל טליתו על פניו ואומר לחי העולמים הייתי תוהה, הרי הוא קורא לו והרי הוא מצוי ועומד עליה, אם כן כיסוי פנים למה? אילו גילה פניו היתה שמחה גדולה בעולם, כאותה השמחה ששמחתי אני בשעה ששיחקתי במחבואים עם אבא שאני והוא ביקשנו זה את זה.

ולבסוף גליתי פני ונמצינו זה לזה' ('טלית אחרת' שם עמ' 202 — אמנם דבריו של המשורר ב'אורח נטה ללון' עמ' 15—16 מצווחים במקצת כנגד הדברים שאמרנו). ולפי שלא עמדנו כאן אלא על מקצת דברים בסוגייה זו, שצריכה אריכות יתירה, לא דיברנו במפתח, בספרי התורה, בגניזה ובשאר סמלים שהמשורר נותנם עניין ליום-הכי-פורים.

ד

הנושא שדיברנו בו למעלה נוכל למצוא לו סיוע מן המשורר גופו. יבוא בעל השיר ויעיד על עצמו ועל ספריו. חביבים עליו על עגנון דברי תורה מדברי ספרות. מסכתות הש"ס, מדרשי הלכה ומדרשי אגדה, פוסקים ראשונים ואחרונים ושו"ת, ספרי מוסר וספרי יראים, ספרי קבלה וספרי חסידות אינם יורדים מעל שולחנו. שעה שאינו פרוש ובדול ובדוד לעצמו בדלי"ת אמות של יצירה, מבקש הוא להיות שרוי במחיצתם של חכמים וגדולי תורה. יום שיצא בו ספר חשוב בספרות היפה אינו שקול בעיניו כיום שיצא בו ספר חשוב בחכמת ישראל. ולא היה כל העולם כדאי לו כאותו יום שנבחר בו לנשיא חברת 'מקיצי נרדמים'. ואף חביב עליו ספרו 'ימים נוראים' וכשהזכיר ספריו פירש בשמו בלבד. ומן הראוי להביא כאן מקצת מדבריו, שנאמרו לשם פרסום: 'כוח היצירה של עם ישראל עדיין לא נתגלה במלואו בספרות החדשה. הוא מקופל בספרות "הישנה". רק אם נאמץ אותו אל לבנו, כחלק ממורשתנו, כמקור היניקה העיקרי שלנו, תבוא בספרותנו הסינתזה הנכספת — — — אם לדבר על שרשי שלי, הריהם נעוצים כולם במקרא, בגמרא, במדרשות ובשאר ספרי חכמינו — — — אני כותב כשם שכתב אבי, כשם שכתב זקני. אמנם זקני לא כתב סיפורים, אך הוא כתב סיפורי [ספרי?] הלכה'.³ כלומר, המשורר רואה בעצמו מעין ממשיך של שלשלת ההלכה.⁴

3. דף לספרות 'על המשמר', ח' מנ"א תשי"ח ונדפס תחילה באותו עתון בי"ד בחשוון תשי"ד.

4. ודין להעלות את השאלה, אם בספרות ישראל פיוט ואגדה

לבוש ותוך

והערה קצרה לסגנונו של עגנון. ברובי יצירותיו הלשון והתוכן מעוררים זה בזה כל־כך, עד שפוסקת הלשון מלהיות לבוש וקליפה והיא מתעלה ונעשית נשמה ותוך. כי איזהו אמן, הכובש את יצר הצורה. אמנם יצר הצורה סוכן בעגנון אבל הוא מושל ביצרו. אם אמרו, הסגנון הוא האדם, אין צריך לומר הסגנון הוא הסופר, ועל אחת כמה וכמה כשהדברים אמורים בסופר כעגנון, שאם־כי הוצבר סגנונו מסגנון כל הדורות, הרי הוא טבוע בחותמו שלו. עליו אפשר להמליץ: למה נקרא שמו סופר, שהיה סופר כל האותיות שבסיפוריו — הוא עגנון, הוא בן אורי האומן־האמן, הוא ר' אלי־מלך סופר. ומה מבקשת ממנו מן הסופר אותה ישישה מופלאה תהלה? 'עוד אחת אני מבקשת ממך, כתוב באותיות של הסידור או באותיות של התורה. חזקה על סופר אם לא זכה לכתוב לו ספר תורה מגילה ודאי כתב' ('תהלה' — עד הנה עמ' קצד).

פתחנו בציטאט מ'עגונות' שיפה לאמרו על המשורר ועל יצירתו. ונסיים בציטאט מ'אגדת הסופר', שאף הוא יפה לאמרו על המשורר ועל יצירתו: 'רפאל יושב וכותב, ותורתו יכתוב יומם ולילה ואינו מפסיק אלא לתפילה בציבור ולאמירת קדיש. טלית של מצוה פרושה על השולחן הטהור וציציותיה מנטפות למטה ומתדבקות בציציות טליתו הקטנה, ועל הטלית מונחת יריעה משורטטת, והיריעה מבהיקה כעצם השמים לטוהר. מבוקר עד ערב נמשכת הנוצה על גבי היריעה, ואותיות נאות ושחורות מנצנצות ועולות על פני היריעה כצפרים על גבי השלג בשבת שירה'. וזאת הברכה: יהי רצון, שעוד שנים רבות תהא נמשכת הנוצה על גבי היריעה ואותיות נאות ושחורות תהיינה מנצנצות ועולות על פני היריעה כצפרים על גבי השלג בשבת שירה על ידי חתן־שירה ובעל 'שירה', הוא שמואל יוסף עגנון, עטרת־תפארת ספרות ישראל.

לעצמם דים להנחיל לו לסופר חיי־עולם, וראוי לבדוק שאלה זו לאור דמותם ודרכם של אישים כח"נ ביאליק וש"י עגנון שיניקתם מבית.

אוביבני
ר